

УДК [167.1 : 631.559 (477)] : 338.43.01

**ПРОБЛЕМА ВРОЖАЙНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР:
ПОШУК ВПЛИВУ НА АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНУ ПОЛІТИКУ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ***Ігор Зосімов*

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України
Україна, 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10
e-mail: 1946gga@ukr.net

Революційні події у Російській імперії (1917 р.) стали підґрунтям для переходу від приватного до колективного землеробства. Втім, з аграрно-наукового погляду, відома статистика з 1883 року про урожайність сільськогосподарських культур в імперській Росії (чисельності населення 9 українських губерній і збір зернових хлібів на душу населення), тому не можна свідчити, що імперія не піклувалася про продуктивність сільського господарства. Хоча термін «урожайність» був навіть незнайомий аграріям. Додамо також, що вказане явище стосувалося й проблем державного управління, оскільки більшовики мали солідний політичний досвід, однак організацією ведення господарства вони ніколи не займалися. Стосовно алгоритму владних дій, то для аграрного управління державою у більшовицьких вождів не виставало досвіду, тому й для впливу на аграрно-економічну політику він був новиною. Більшовицьким керманічам приходилося елементарно вчитися, набувати досвіду щодо ефективного залучення форм управління промисловістю та сільським господарством [1].

Варто зауважити, що і для влади Радянської України тематика аграрної врожайності поставала новою науковою проблемою, оскільки підвищення урожайності у республіці виявлялося на «особливому» місті, бо сільськогосподарською діяльністю займалися понад 80 відсотків населення краю. Переконливим прикладом стосовно цього виявилася дискусія, про яку писало видання «Український Економіст» (1926 р.). Крім того, можна навести й такий красномовний аргумент: перше видання «Сельскохозяйственной энциклопедии» (1932-1935 рр.) терміна «урожайність» не наводило. Пояснювалося це тим, що від другої половини 1929 р. наукова та громадська діяльність більшості краєзнавців країни починала керуватися владою «з гори». Так, у постанові Раднаркому Української СРР від 30 березня

1931 р. значилося, що «вивчення» продуктивних сил і природних багатств країни, розвідування додаткових місцевих ресурсів, які можуть бути використані в інтересах розвитку соціалістичного будівництва та прискорення культурного зростання країни. Зокрема йшлося і про дослідження питань «піднесення врожайності, впровадження нових культур, виявлення нових предметів експорту» тощо [2].

На основі історичного та наукового аналізу у публікації висвітлюється процес пошуку раціональних шляхів вирішення основних проблем сільськогосподарської галузі у 1920-1930-х рр., як одного з фундаментальних наукових завдань, пов'язаних зі справою плановості – стабільного отримання високих урожаїв сільськогосподарських культур. Тим більше, що в українських архівах вказаних матеріалів, зокрема наукових звітів НДІ, не виявлено.

Одним із перших радянських аналітиків тематики врожайності сільськогосподарських культур був І.О. Мілявський, який на той час працював у Земельно-плановій комісії Наркомату землеробства УСРР (НКЗС УСРР), займався вивченням питань, пов'язаних «із врожайністю». Додамо, що комісія по врожайності наркомату з'явилася у «другій п'ятирічці СРСР» (1933-1937 рр.). Саме це й було пошуковим баченням наукової проблеми й І.О. Мілявський підкреслював, що воно було «першим» друком неопублікованого раніше матеріалу.

За словами І.О. Мілявського, численні фактори врожайності, що впливали на врожай польових культур, варто поділити на дві великі групи відповідно до структурних елементів сільськогосподарської галузі країни. Перша група – фактори стихійного порядку, як відображення «природи», а саме ґрунтові та кліматичні умови, які об'єктивно не залежали від волі господаря. До переліку факторів цієї групи віднесено стан ґрунту для певного господарства він є

«більш-менш постійним фактором врожайності», а метеорологічні умови та масова поява шкідників і поширення хвороб – «гостро коливалося щороку». Власне нестійкість урожаїв залежала саме від останніх факторів, а з метеорологічних умов найбільше значення для врожаїв мали «вогкість і тепло». Друга група – фактори не стихійні, відображення використання «праці та капіталу». Вони являли собою певні форми впливу виробника сільськогосподарської продукції та мали на меті «приспособлення» до господарських потреб останнього. На теренах України всі найважливіші агротехнічні фактори врожайності можна об'єднати у наступну аграрну схему: технічного обробітку ґрунту; угноєння; сорт і підбір рослини; сівозміни. Спираючись на регіональний досвід, І.О. Мілявський посилався на знаного вченого-аграрія М.М. Кулешова (1890-1968). Йшлося про насіннево-технологічну ситуацію «голоду 1921 року», коли більшу частину засівного зерна селяни застосовували для вирішення «насінневої позики», яку допроваджували із різних куточків держави, а іноді й з-за кордону. Тому довоєнний сортовий склад українських полів «дуже перемінився», селянські посіви являли собою так званий «конгломерат» різних сортів, а його заміна селекційними сортами й поставала «найактуальнішою аграрною проблемою країни» [3, с. 31, 123].

Викликана революційними подіями (1917 р.), у країні здійснювалася глибока перебудова усього сільського господарства. Значущим фактором для практичної реалізації плану реконструкції сільського господарства мала бути «економічна політика стосовно регулювання ринку», коли вона буде «правильною», як вважав І.О. Мілявський, у селян буде «стимул» для вирощування високоврожайних культур і поліпшення сортів. Це підтверджувало «порівняння» пересічних врожаїв дослідних станцій з урожаєм селянських ланів, останні у два три рази були вищі [3].

Повернемо увагу аграрних науковців до того факту, що на засіданні бюро Науково-консультаційної Ради (НКР) НКЗС УСРР 21 квітня 1928 р. (протокол № 1) із 9 «першочергових» аграрно-наукових завдань, два були «невідкладними»: підвищення врожайності та проблема Дніпрельстану [4, арк. 16-18]. НКР НКЗС УСРР затвердила спеціальну Комісію із аграріїв, до складу якої входили учені-аграрії: професор Б.М. Рож-

дественський (1874-1943) – український і радянський вчений у галузі агрономії, П.І. Попов (1896-1937) – професор, завідувач кафедри усупільнення сільського господарства, заступник директора Українського НДІ економіки й організації сільського господарства та представник Земельно-планової комісії НКЗС УСРР В.М. Соловейчик (1890-?) – вчений-аграрій-економіст.

Невдовзі комісія розпочала роботу, але вирішила й вичерпно визначити як предмет, так і методику роботи, тому обрали об'єктом вивчення «не широку проблему продуктивності хліборобства», а вужчу – «підвищення врожайності окремих культур». На початку травня 1928 р. було скликано нараду представників дослідних станцій, сформовано програму роботи й основні моменти методики вказаної програми, залучено до співробітництва низку науково-дослідних установ аграрного профілю. Майже всі заплановані комісією заходи було розроблено, а агрозаходами на наступне п'ятиріччя (1933-1937 рр.) визначено «ймовірне» підвищення врожайності дорівнювалося «по 6 хлібам – 22 відсотка». Була вивчена й ефективність агротехзаходів, які забезпечували й «економічну вигоду» [5].

Нарада НКР НКЗС УСРР за участю зацікавлених державних діячів і керівників наукових установ на чолі із головою РНК УСРР В.Я. Чубарем (1891-1937) відбулася 18 червня 1928 р. Її учасники визначили, крім заходів щодо поліпшення врожайності, розглянули шляхи підвищення прибутковості господарювання, аналізуючи одночасно заходи «як економічного порядку, так і аграрно-технічного упорядкування». З огляду на те, що проблема підвищення врожайності визнавалася «актуальною й важливою», було запропоновано «жодних резолюцій не приймати», а організувати обговорення її «широкими колами як агрономічної, так і радянської суспільності». Голова уряду зосередив увагу присутніх на завданні науково обґрунтувати заходи щодо підвищення врожайності з метою «побудови перспективного плану сільського господарства», оскільки залишалася «не узгодженою» дослідна робота із «повсякденною роботою виробника-селянина», тобто мобілізувати ресурси, що б «на базі економічного зростання» й збільшення вкладення капіталу, покращити застосування агротехніки та «розвинути сільськогосподарську науку» [6].

Наукова стаття «До проблеми підвищен-

ня врожайності» для зернового господарювання України на наступну п'ятирічку (1933-1937 рр.) доводила: зернове господарство повинно задовольнити потреби у хлібних ресурсах для населення, чисельність якого зростала, слід збільшувати експорт зерна, сільське господарство повинно забезпечити достатні запаси зернових кормів для скотарства, адже сільськогосподарських тварин поставало більше, тобто діяти по «максимальній інтенсифікації» [7].

Зауважимо, що продукуючи нові форми колективного розвитку сільського господарства, українські аграрії стратегічно відчували наукове бачення запланованого підвищення врожайності, визнавали аграрно-технологічний напрям, сприймали й науково-дослідницьку направленість. Відставав за часом лише владно-управлінський напрям. Дедалі відчутніше поставала необхідність впливу аграрно-економічного фактору, який майже десять років гальмував справу, що уповільнювало і поліпшення врожаїв.

Залишимо осторонь урядовий рівень, бо, як свідчить наше дослідження, формували наукову тематику саме землеробські структури. НКЗС УСРР, зокрема його науково-консультаційна рада, все більше схилилися до введення «економічних чинників», розмірковуючи над проблемою врожайності. Колегія НКЗС УСРР 13 червня 1928 р. розглянула питання «Про організацію бюро по справі утворення Українського НДІ економіки й організації сільського господарства». До складу бюро входили аграрні фахівці-економісти на чолі із заступником наркома землеробства УСРР В.М. Качинським (1885-1937) [4, арк. 15].

За архівними матеріалами, що відображають процес утворення НДІ економіки й організації сільського господарства (протокол № 1 від 18 червня 1928 р.), «організаційна комісія» погодила план роботи запроєктованого інституту, кошторис та обговорила кандидатури на керівні посади тощо [4, арк. 13-13зв]. НКЗС УСРР навіть надіслав академіку В.Р. Вільямсу (1863-1939) до Москви листа, в якому просив його (дослівно мовою оригіналу): «...в связи с построением пятилетнего и подготовкой к рассмотрению генерального плана развития сельского хозяйства Украины, ...обращаемся к Вам с просьбой помочь в этом отношении наркомату земледелия своим авторитетным мнением...». Від імені НКЗС УСРР це за-

прошення відіслав професор А.М. Сліпанський (1928 р.) [4, арк. 173].

Зауважимо, що світове аграрно-економічне вчення розпочалося здавна і нерозривно пов'язувалося із загальною історією агрономії. Сільськогосподарська економія, як наука, у найтіснішому та загальноживаному значенні вивчала обставини сільськогосподарського виробництва й поєднання цих умов в окремих сільськогосподарських підприємствах із можливо повним здійсненням господарювання [8]. Варто зауважити, що зазначений перетин (до подій 1917 р.) лише розроблявся вченими-аграріями. Новизна аграрно-економічної науки доводила форми та характер проявів економічних законів у соціалістичному сільськогосподарському виробництві та методів їх застосування. Ними почав систематично займатися тільки-но створений Український НДІ економіки й організації сільського господарства (1928 р. Харків, провадив наукову діяльність до 1937 р.).

Однією з наукових проблем, що поставила перед дослідниками цієї установи була проблема врожайності. НДІ займався тематикою аграрно-економічного мотивації з метою дослідження шляхів соціалістичної реконструкції сільського господарства у цілому та окремих його галузей, наукового обґрунтування раціональної організації сільського господарства у напрямі усупільнення та підйому його продуктивних сил [9]. Дещо пізніше (у травні 1931 р.) на аграрній ниві почала діяти Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук (ВУАСГН). «Комплексність проблеми врожайності» усвідомлювала й сільськогосподарська академія, тому що її «аграрно-економічне забезпечення», здійснювала академічна структура – Український НДІ економіки й організації сільського господарства, на цих підставах ВУАСГН і підхопила проблему аграрної врожайності.

Основою економічної мотивації проблеми врожайності поставали наукові дослідження згаданого НДІ, який входив до складу ВУАСГН як статутна складова. Підвищення врожайності українських ланів передбачали й владні установи, зокрема, рішення Третьої Всеукраїнської конференції КП(б)У (6-9 липня 1932 р.). За результатами наукового пошуку Українського НДІ економіки й організації сільського господарства, готувалися матеріали для доповідей на конференції, оскільки вони прийма-

ли безпосередню участь «в економічно-планових досліджах» [9, с. 133-134]. Зокрема щодо врожайності йшлося у розділі резолюції конференції стосовно «заходів для піднесення сільського господарства України й організаційно-господарського зміцнення колгоспів» (ухвалена 9 липня 1932 р. й затверджена пленумом ЦК КП(б)У). Колгоспне соціалістичне господарство повинно було протягом найближчих «двох-трьох років» підвищити врожайність українських ланів «у півтора рази» [10]. Це передбачали і матеріали IV пленуму ВУАСГН (20-25 жовтня 1932 р., Одеса).

Документи сприяли активізації прийняття конкретних заходів для підвищення врожайності зернових культур під методичним керівництвом науково-дослідних установ мережі ВУАСГН. З метою підвищення рівня урожайності зернових культур було виокремлено два наукових напрями діяльності: зміцнити організаційно-господарські форми аграрного господарювання та скласти планові завдання сільськогосподарському виробництву із урахуванням потреб аграрної галузі. Спосіб планування вбачався цілком реальним, через розміщення плану щодо території – «спеціалізація», урахування енергонасиченості, організації праці, подальшого удосконалення агротехніки. З-поміж факторів, що неодмінно впливали на підвищення урожайності, за дослідженнями НДІ, був і людський, тобто врахування людських ресурсів, зацікавленості та стимулювання сільськогосподарської праці. Пленум доводив й про інші агротехзаходи [11]. Визначимо, що спрямовуючим фактором повномасштабного процесу у справі підвищення врожайності поставало правильне розміщення завдань стосовно спеціалізації провідних галузей сільського господарства. На IV пленумі ВУАСГН було розроблено обласні та районні карти розміщення зернових культур в Україні за відповідними попередниками [12].

Завдання поліпшення врожайності розглядалося в Радянській Україні й у сільському господарстві Союзу РСР, з приводу чого у 1920-1930-х рр. відомо дві союзних резолюції. Відповідно до союзного (1928 р.) завдання передбачалося підвищити врожайність «не менше ніж на 30-35 відсотків», маючи на увазі проблему «рішучого підйому врожайності у сільському господарстві» [13]. Правда, колегія НКЗС УСРР, після ознайомлення з проектом, визнала, що за-

пропонований проект підвищення врожайності (на 22 відсотки) був «цілком вірним», однак «не враховував» усіх можливостей організаційного характеру, тому запропоновано взяти курс на поширення заходів із метою досягти у п'ятиріччі (1928-1933 рр.) «35 відсотків урожайності по зернових культурах» [14]. Втім, до 1932 року, коли зростання посівних площ перевищило довоєнний рівень на 30 млн. гектарів і період реорганізації у сільському господарстві «завершувався», підвищення врожайності колгоспних ланів визначалося як один з «основних» загально-проблемних заходів союзного сільського господарства. На цій підставі резолюція РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 вересня 1932 р. «Про заходи щодо підвищення врожайності» підкреслювала, що «настав час», коли від зростання вшир – шляхом збільшення посівних площ, необхідно повернути до боротьби за кращий обробіток землі, тобто «до боротьби за підвищення врожайності» [15].

Зауважимо, що народногосподарське будівництво республіки, у тому числі й аграрний розвиток її, тісно пов'язувався із адміністративно-економічним районуванням. На території СРСР, у тому числі й у радянській Україні, план поставав «основою» територіального планування народного господарства, створення системи управління за територіальним принципом, який заклала статистично-економічна національна промисловість, орієнтуючись на матеріали Всеукраїнської та Всесоюзної конференцій аграрників-марксистів (1929 р.) [16].

Спираючись на усе вищевикладене значимо про мотивування спільної постанови РНК УСРР та ЦК КП(б)У «Про роботу «Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук у справі підвищення врожайності» (9 серпня 1933 р.). Урядовці відзначили «незадовільну» роботу науковців ВУАСГН. Доводилося, що сільгоспакадемія майже не брала участі у боротьбі, яку «партія й уряд» провадили у справі підвищення врожайності, боротьбі за чистоту полів тощо, фракція академії виявила відсутність «класової пильності», бездіяльність і великі політичні помилки.

Урядова резолюція, наводимо дослівно, «характеризувала дві наукові лінії». Першочерговий напрям стосувався науково-кадрових питань ВУАСГН та підпорядкованих наукових установ, зокрема згадувалася дослідницька діяльність Українського НДІ

економіки й організації сільського господарства з проблем врожайності. Спробуємо дослідити перелічені наукові напрямки. Найголовніший напрям стосувався «відсутності» боротьби сільгоспакадемії проти буржуазних поглядів на сільськогосподарську науку та шкідництво, щодо «засміченості» складу інститутів класово-ворожими, «петлюрівськими контрреволюційними елементами», відриву наукової роботи від обслуговування великого соціалістичного сільського господарства. Президія ВУАСГН не приділяла належної уваги інститутам (зерновий, рослинництва, захисту рослин, селекції), що мали «розв'язати» проблеми, безпосередньо пов'язані з підвищенням урожайності, не мобілізувала роботу цих установ на боротьбу з бур'янами і шкідниками полів. Неприйнятний стан у сільськогосподарській академії стався значною мірою внаслідок того, що до керівництва ВУАСГН «пролізли» класово-ворожі й контрреволюційні елементи, які направляли роботу академії у бік утворення, й більше того – збільшення перешкод на шляху розвитку колгоспного та радгоспного соціалістичного господарства. За наслідками обговорення Уряд УСРР і ЦК КП(б)У ухвалили: першого віце-президента ВУАСГН професора А.М. Сліпанського (1896-1942), «як викритого контрреволюціонера», зі складу академії виключити (правда, це не стосувалося президента ВУАСГН академіка О.М. Соколовського (1884-1959). – І.З.).

Жорстокі заходи торкнулися й членів Президії ВУАСГН (нас цікавлять фахівці-аграрії з НДІ економіки й організації сільського господарства та установ, що пізніше були реорганізовані): професора Боднара Івана Миколайовича (1897-?) – колишнього директора НДІ, призначеного відповідальним працівником ЦК; професора Білаша Тимофія Гнатовича (1901-?) – заступника директора НДІ; професора Попова Павла Івановича (1896-1937) – заступника директора НДІ; Сидоренка Захара Олексійовича – директора реорганізованого НДІ радгоспного будівництва. Водночас було названо прізвища деяких директорів аграрних науково-дослідних установ та інших науковців, які «не виправдали довір'я партії», втратили класову пильність тощо. На зазначених підставах чимало науковців звільнили з роботи. Водночас РНК УСРР та ЦК КП(б)У призначили на керівні посади ВУАСГН нову когорту аграріїв-науковців (навіть без обго-

ворення відбірного процесу в академічних установах): Ф.П. Тесленко, Ю.С. Єфроїмського, М.Т. Варфоломієва.

По-друге, РНК УСРР і ЦК КП(б)У запропонувала фракції ВУАСГН рішуче *перебудувати* організацію й керівництво науководослідною роботою всієї академічної системи відповідно до вирішальних завдань соціалістичного сільського господарства, давати рішучу відсіч усіляким проявам опортунізму, буржуазних поглядів та шкідництва тощо. Владна резолюція доручала президії академії переглянути наукову тематику плану ВУАСГН на 1933 рік, зосередивши наукову роботу на боротьбі за підвищення врожайності з пильною увагою до вирішальних проблем сільського господарства: раціональних сівозмін; ефективних способів боротьби із бур'янами та шкідниками ланів; пошуку нових морозо- та посухостійких селекційних сортів, насамперед, озимих і ярих пшениці й ячменю; виведення та поширення в УСРР нових технічних культур тощо. Резолюцію оголошено у газеті «Вісті ВУЦВК» 10 серпня 1933 року [17].

Спробуємо, водночас, порівняти владно-урядову аргументацію щодо врожайності сільськогосподарських культур, наведену, наприклад, у попередній науковій праці (того ж І.О. Милявського), зі змістом спільної постанови РНК УСРР і ЦК КП(б)У, яка окреслювала управлінське бачення розвитку галузі, але спостерігала неоднаковість у формулюваннях і політичну несхожість. Управлінські ухвали, як правило, мали бути науково обґрунтованими та реальним для виконання. Втім, насправді, анонс урядової резолюції приховував протилежну домінанту, бо замість поняття про врожайність, позначилися примітивні політичні установки, а покладаючись на них і поміняли керівників ВУАСГН і провідних науковців НДІ економіки й організації сільського господарства, котрі генерували аграрно-економічну мотивацію аграрної науки.

Щоб підсумувати тему нашого дослідження зазначимо, що жорстка система державного планування 1930-х років сконцентрувала економічні ресурси на певних сферах господарсько-кадрової та науково-соціальної діяльності, яку помітив і сільськогосподарський дослідник І.І. Слінько. Урожайність зернових культур, за думкою І.І. Слінько, порівняно із 1930 роком, значно зменшилася, галузь опинилася у скрутному становищі (так завуальовано українське

аграрне виробництво зазначало катастрофічно-безхлібні роки 1932-1933 рр. – І.З.) [18].

Втім, варто повернутися до енциклопедичного тлумачення терміна «сільськогосподарської врожайності» у системі аграрного управління. Тривалий час зазначене питання досліджувалося аграрною наукою. Лише видана 1972 року «Українська сільськогосподарська енциклопедія» подавала термін «урожай (урожайність)» як продукція сільського господарства (зерно тощо) [19]. Крім перелічених вище, до таких факторів належали й організаційно-економічні чинники, які поліпшували урожайність сільськогосподарських культур. Ще пізніше – врожайність, за «Українським радянським енциклопедичним словником» (видання 1989 р.), визначалося як кількість продукції рослинництва з одиниці посівної площі [20]. Ясність щодо врожайності сільськогосподарських культур існує з 1920-1930-х рр., але не з'ясована і до нинішнього дня, оскільки на неї впливають немало факторів – «доступність, гласність і відкритість статистичної інформації». Втім більш-менш істинний цей термін, якщо керуватися наказом Держкомстату України «Про затвердження методики проведення розрахунків виробництва продукції рослинництва в усіх категоріях господарств». За урядовим наказом – урожайність сільськогосподарських культур – це «середній розмір певної продукції рослинництва з одиниці фактично зібраної площі даної культури» (див.: наказ Держкомстату України від 2 серпня 2005 року, № 225).

Додамо, що у 1937 р. припинив наукову діяльність Український НДІ економіки й організації сільського господарства. Втім, під час реорганізації НДІ (1932-1935 рр.) у науковій діяльності інституту з'явилися і нові пріоритети (також пошукового порядку), бо інститут почав займатися і бригадними формами праці. У 1956 р. НДІ відновив наукову діяльність у вигляді Українського інституту аграрної економіки, який діє – зі змінами, до цього часу. Між тим, неналежна присутність у науковому дослідженні терміна аграрної врожайності, викликала й критичні публікації (наприклад, «Кононенко К. «Наукове» дослідження. На адресу Українського НДІ економіки й організації сільського господарства», 1959, 24 с.), в якому про врожайність також не йдеться. Крім того, у науково-дослідницькому забезпеченні аграрної

науки радянської України виявився розрив, коли ВУАСГН припинила діяльність у 1935 році, а у 1956 р. – відновила наукову діяльність у вигляді Української академії сільськогосподарських наук, як структура Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені Леніна.

Авторські коментарі: без подиву, що не дивлячись на індустріалізацію, механізацію й організаційно-структурні перетворення сільськогосподарських підприємств – об'єктивно позитивні інновації, – врожайність зернових краю виявилася дещо кращою, ніж показники дореволюційних общин, відсталих навіть для свого часу. Тільки у середині 1960-х років село радянської України озброєне тракторами, комбайнами, міндобривами та досягненнями аграрної науки, підправило урожайні пости 1913 року.

ВИСНОВКИ. 1. Позиція союзно-державних владних інститутів стосовно аграрної врожайності наштовхнулася на принципову українську політичну точку зору в аграрно-науковому забезпеченні. За текстом спільної владної резолюції РНК УСРР і ЦК КП(б)У «Про роботу «Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук у справі підвищення врожайності» (9 серпня 1933 р.), відбулася підміна понять, бо замість терміна про «врожайність» оприлюднені «політичні настанови», на базі яких переглянута наукова програма та замінені керівні посадовці ВУАСГН, а також українських вчених – аграріїв, економістів, землеробів тощо. Одночасно, поміняли і низку керівників Українського НДІ економіки й організації сільського господарства, що займалися науково-аграрним обґрунтуванням та економічною мотивацією проблеми врожайності.

2. Привертає особливу увагу науковців принциповий пункт урядової резолюції (9 серпня 1933 р.), в якому пропонувалося переробити аграрно-наукове планування, очікуючи, що «ВУАСГН мала перетворитися на справжній керівний центр наукової роботи із найважливіших теоретичних проблем, що узагальнював би досягнення агрономічної науки й практики УСРР, на центр – непримиренної боротьби із усіма ворожими теоріями у сільськогосподарських науках, вчасно викривати та давати рішучу відсіч усіляким проявам опортунізму, буржуазних поглядів і шкідництва».

Надалі зазначене владне формулювання

ЦК КП(б)У й Раднаркому УСРР означало вказівку до репресій за політичними ознаками щодо аграрної науки.

3. Вищезгадана спільна урядова резолюція (9 серпня 1933 р.) ставила науково-академічні та кадрові питання «першими і невідкладними» з метою елементарно змінити аграрну програму Президії ВУАСГН іншою, а водночас, замінити згаданих провідних науковців Українського НДІ економіки й організації сільського господарства, бо саме через їхні наукові дослідження втілювалося у життя аграрно-економічна мотивація та науково-дослідницька результативність тогочасної аграрної науки.

4. На рубежі 1920-1930-х рр. почався процес політизації сільськогосподарської науки із намаганням трансформувати аграрну науку в одного із «провідників більшовицької ідеології на селі», однак, попри все, аграрії-науковці – й українські вчені-економісти, намагалися дистанціюватися від політики, щоб зберегти наукові традиції.

Українська аграрна наука, в особі академічної структури ВУАСГН й причетного до нашого дослідження процесу врожайності та його аграрно-економічного мотиватора – Українського НДІ економіки й організації сільського господарства, зазнала тиску та спроби обернути врожайність на планову засаду, що збудило владно-урядовий політичний спротив, а процес врожайності підмінили апаратно-політичними настановами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Економічна історія України. Історико-економічне дослідження: у 2 т. Київ, 2011. Т. 2. С. 117.
2. Аббасов А.М. Основні етапи розвитку вітчизняного краєзнавства // Укр. іст. журнал. 1969. № 12. С. 115-121.
3. Мілявський І.О. Проблеми врожаю на Україні. Харків, 1928. 132 с.
4. Центральний держархів вищих органів влади та

управління України (ЦДАВО України). Ф.27. Оп.9. Спр.513.

5. Попередні висновки комісії Науково-консультаційної ради при НКЗС УСРР в справі підвищення врожайності // Вісник с.-г. науки та досвідної справи. 1928. Т. V, № 5. С. 52-65.

6. Наукові з'їзди та наради до питання про підвищення врожайності // Вісник с.-г. науки та досвідної справи. 1928. Т. V, № 5. С. 130-135.

7. Соловейчик С.М. До проблеми підвищення врожайності // Вісник с.-г. науки та досвідної справи. 1928. Т. V, № 5. С. 66-77.

8. Сельскохозяйственная экономика // Энцикл. словарь. СПб.: Изд. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А., 1900. Т. XXIX. С. 387-392.

9. Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства (1928-1937 рр.). Док. та матеріали / В.А. Вергунов, Г.О. Глазунов, І.О. Зосімов; під заг. ред. чл.-кор. НААН В.А. Вергунова. Вінниця, 2015. 224 с.

10. Косіор С.В. Доповідь про підсумки весняної засівної кампанії, про хлібозаготівлю та збиральну кампанії і завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів // Третя конференція Компартії (б) України. 6-9 лип. 1932 р.: стенограф. звіт. Харків, 1932. 176 с.

11. До всіх колгоспників, робітників радгоспів, МТС, земельних робітників України. Відозва IV пленуму Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. Харків, 1932. № 10-11. С. 2-6.

12. Щербетюк Н.Б. Наукові підходи до проблеми збереження озимих посівів в Україні наприкінці 20-х рр. XX ст. // Історія науки і біографістика. 2013. Вип. 2. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2013-2/index.html>

13. Из постановления ЦИК СССР, принятого на 4-й сессии IV созыва 15 декабря 1928 г. «О мерах к поднятию урожайности» / Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления Коммунистической партии и Советского Правительства. 1927-1935. Москва, 1957. № 146. С. 89-96.

14. ЦДАВО України. Ф.27. Оп.9. Спр.3. Арк.229-230.

15. Введение // Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления Коммунистической партии и Советского Правительства. 1927-1935. Москва, 1957. С. 3-12.

16. Економічне районування на Україні в роки Радянської України // Українська радянська енциклопедія. Перше видання. Київ, 1965. Т. 17. С. 373.

17. Постанова РНК УСРР та ЦК КП(б) України від 9 серпня 1933 р. про роботу Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук у справі підвищення врожайності. // Вісті ВУЦВК. 1933. 10 серпня.

18. Слінько І.І. Заключення // Соціалістична перебудова і технічна реконструкція сільського господарства України (1927-1932 рр.). Київ, 1961. С. 317-325.

19. Урожай, урожайність // Укр. с.-г. енцикл.: у 3 т. Київ, 1972. Т. 3. С. 370.

20. Урожай // Укр. совет. энцикл. словарь: в 3 т. Київ, 1989. Т. 3. С. 475.

Зосімов Ігор Проблема врожайності сільськогосподарських культур: пошук впливу на аграрно-економічну політику радянської України

Поштовхом до багатьох нинішніх проблем, які ґрунтувалися на адміністративній системі керівництва аграрною сферою, що сформувалася у 1920-х рр., одна із них – підвищення врожайності на українських ланах. Урожайність щільно пов'язувалося із розміщенням, плануванням і цілим комплексом агротехнічних та організаційних заходів. Втім, наукові дії Українського науково-дослідного інституту економіки й організації сільського господарства, який її досліджував, відбилися й на історії його існування 1928-1937 рр. Влада та НДІ пережили чимало господарських та економічних проблем в аграрному управлінні, навіть принципи аграрно-економічної науки сплутали із класовими судженнями.

Представлене дослідження щодо врожайності не лише про аграрно-технічні здобутки, але й про управлінські невдачі доби радянської України.

Ключові слова: Україна, сільське господарство, врожайність сільськогосподарських культур, Український науково-дослідний інститут економіки й організації сільського господарства, аграрна наука України

Зосімов Игорь Проблема урожайности сельскохозяйственных культур: поиск влияния на аграрно-экономическую политику советской Украины

Толчком ко многим нынешним проблемам, которые основывались на административной системе руководства аграрной сферой, которая сформировалась в 1920-х гг., одна из них – повышение урожайности на украинских полях. Урожайность плотно связывалась с размещением, планированием и целым комплексом агротехнических и организа-

ционных мероприятий. Впрочем, научные действия Украинского научно-исследовательского института экономики и организации сельского хозяйства, который его исследовал, отразились на историческом времени существования института 1928-1937 гг. Власть и НИИ пережили немало хозяйственных и экономических проблем в аграрном управлении, даже принципы аграрно-экономической науки спутали с классовыми воззрениями.

Представленное исследование относительно урожайности не только об аграрно-технических успехах, но и об управленческих неудачах во времена советской Украины.

Ключевые слова: Украина, сельское хозяйство, урожайность сельскохозяйственных культур, Украинский научно-исследовательский институт экономики и организации сельского хозяйства, аграрная наука Украины

Zosimov Igor *The problem of crop yields: the search for impact on agricultural and economic policy of the soviet Ukraine*

The impetus for many of the current problems, which were based on the administrative governance of the agricultural sector, which was formed in the 1920s, one of them – increasing the yield on the Ukrainian fields. Yield was closely associated with the location, planning and a range of agrotechnical and organizational measures. However, the actions of the Ukrainian scientific research Institute of Economics and organization of agriculture, which he researched, reflected on the historical time of existence of the Institute 1928-1937. Power and research Institute has experienced many economic problems in the agricultural management, even the principles of an agrarian - economic science mixed up with class ideas.

Presents a study of the relative productivity not only of agro-technical progress, but also about management failures in the Soviet Ukraine.

Keywords: Ukraine, agriculture, yield of agricultural crops, the Ukrainian scientific – research Institute of Economics and organization of agriculture, agrarian science of Ukraine

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 02.09.2017 р.